

BUGUNGI KUNDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHI YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHGA ASOSDIR

**Qarshi Davlat Universiteti Iqtisodiyot fakulteti 2-kurs
Iqtisodiyot(tarmoqlar va sohalar bo'yicha) yo'nalishi talabasi
Sharopova Shaydo Shamsiddin qizi**

**Ilmiy rahbar: Qarshi Davlat Universiteti Iqtisodiyot kafedراس
o'qituvchisi Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li**

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va uni jamiyatda keng targ'ib qilish usullari yo'llari va bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan global iqtisodiyotimizda uning qanchalar muhim ekanligi haqida fikr yuritamiz. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot iqtisodiyotimizning deyarli barcha sohalarida mavjud bo'lib, shu bilan birga yashirin iqtisodiyotni ham dunyo miqyosida keng tus olganligi va buning kelib chiqish sabablari hamda oldini olish usullari haqida so'z boradi. Ushbu maqolamizning maqsadi raqamli iqtisodiyotimizga texnik texnologik yangiliklar kiritish orqali jamiyatimiz fuqarolarining moliyaviy savodxonligini oshirish va ularni dasturiy savodxonlik darajasini kengaytirishga qaratilgan.

KALIT SO'ZLAR: raqamli iqtisodiyot, internet texnologiyalari, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish usullari, yashirin iqtisodiyot, norasmiy iqtisodiyot, telekommunikatsiyalar, raqamli texnologiyalar.

Abstract. In this article, we will consider ways to develop the digital economy and promote it widely in society, and how important it is in today's rapidly developing global economy. Today, the digital economy exists in almost all areas of our economy, and at the same time, the hidden economy has become widespread on a global scale, and the reasons for its origin and prevention methods are discussed. The purpose of this article is to increase the financial literacy of citizens of our society and expand their level of software literacy by introducing technical technological innovations into our digital economy

Keywords: digital economy, internet technologies, methods of digital economy development, hidden economy, informal economy, telecommunications, digital technologies

АННОТАЦИЯ: В этой статье мы обсудим пути развития цифровой экономики и ее широкого продвижения в обществе, а также то, насколько она важна в современной быстро развивающейся глобальной экономике. Сегодня цифровая экономика существует практически во всех сферах нашей экономики, и в то же время скрытая экономика получила широкое распространение в мировом масштабе, обсуждаются причины ее возникновения и методы предотвращения. Целью данной статьи является повышение финансовой грамотности граждан нашего общества и расширение их уровня программной грамотности путем внедрения технических технологических инноваций в нашу цифровую экономику.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: цифровая экономика, интернет-технологии, методы развития цифровой экономики, скрытая экономика, неформальная экономика, телекоммуникации, цифровые технологии.

KIRISH: Bugungi global iqtisodiyotimizda raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning deyarli barcha sohalarida mavjud bo‘lib ilmiy adabiyotlarda ham keng qo‘llanib kelinmoqda. Darhaqiqat, ko‘plab rivojlangan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyot ularning rivojlanish omillariga sezilarli darajada ta'sir o‘tkazgan. Jamiyatning rivojlanish bosqichida raqamli iqtisodiyot muhim rol o‘ynaydi. Bu atama birinchi bo‘lib 1995-yili Massachusetts universiteti amerikalik olimi Nikolas Negroponte tomonidan aniqlab berilgan. Olim axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini intensiv rivojlanishi ortidan eski iqtisodiyotdan yangi iqtisodiyotga o‘tishda, qanday o‘zgarishlar ro‘y berishi mumkinligini aytib o‘tgan. Avvalo raqamli iqtisodiyot tushunchasiga to‘xtalib o‘tamiz.

Raqamli iqtisodiyot – bu iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy aloqalarni raqamli texnologiyalarni qo‘llash asosida amalga oshirish tizimidir. Ba'zida u internet iqtisodiyoti, yangi iqtisodiyot yoki veb-iqtisodiyot degan terminlar bilan ham ifodalanadi. Kengroq ma'noda raqamli iqtisodiyot - bu xo'jalik faoliyatini yuritish bo'lib, bunda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishdagi asosiy omil raqamlar ko'rinshidagi ma'lumotlar bo'lib, katta hajmdagi axborotlarni qayta ishlash va shu qayta ishlash natijasini analiz qilish yordamida har xil turdagi ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, texnologiyalar, qurilmalar, saqlash, mahsulotlarni yetkazib berishda oldingi tizimdan samaraliroq yechimlar tadbiq qilishdir. Boshqacha qilib aytgancha, raqamli iqtisodiyot bu onlayn xizmatlar ko'rsatish, elektron tulovlar amalga oshirish, internet savdo, kraudfanding va boshqa turdagi

sohalarni raqamli kompyuter texnologiyalarini rivojlanishi bilan bog'langan faoliyatdir.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI: Prezident Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga qilgan Murojaatnomasida “2020 yil – Ilm- ma’rifat va raqamli iqtisodiyot yili” deb e’lon qilindi. Shundan keyin fuqarolarda “raqamli iqtisodiyot” atamasi haqida ko‘plab savollar tug‘ila boshladi. Huquqiy axborot kanali “raqamli iqtisodiyot” atamasining mazmunini ochib beruvchi maqola e’lon qildi. Bu yangi texnologiyalar, platformalar va biznes modellari yaratish va ularni kundalik hayotga joriy etish orqali mavjud iqtisodiyotni yangicha tizimga ko‘chirish deganidir. Albatta, bugungi global iqtisodiyotimizda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, hamda zamonaviy texnologiyalarning hayotimizga tadbiiq etilishi, har bir inson hayotida ko‘plab ijobiy imkoniyatlar berishi mumkin. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi ortidan inson, unga kerakli xizmatdan tezroq foydalanishi, internet orqali o‘ziga kerakli mahsulotlarni arzon sotib olish bilan ko‘plab pul mablag'larini tejashi mumkin. Masalan biron bir kitobning elektron ko‘rinishda sotib olish Sizga, shu kitobni chop etilgan ko‘rinishini sotib olish ancha arzonga tushishi mumkin. Yoki bo‘lmasa oddiy iste'molchi o‘zi ham tadbirkor bo‘lishi, uyidan chiqmagan holda onlayn savdo-sotiq bilan shug'ullanishi mumkin. Bularning barchasi raqamli iqtisodiyot orqali yuzaga keladi.

Raqamli iqtisodiyotning quyidagi belgilari mavjud:

- yuqori darajada avtomatlashtirilganlik;
- elektron hujjat almashinuvi;
- buxgalterlik va boshqaruv tizimlarining elektron integrasiyalashuvi;
- ma'lumotlar elektron bazalari;
- CRM (mijozlar bilan o‘zaro munosabat tizimi) mavjudligi;
- korporativ tarmoqlar.

Qulayliklari:

1. To‘lovlar uchun xarajatlar kamayadi (masalan, bankka borish uchun yo‘lkira va boshqa resurslar tejaladi).
2. Tovarlar va xizmatlar haqida ko‘proq va tezroq ma’lumot olinadi.

3. Raqamli dunyodagi tovar va xizmatlarning jahon bozoriga chiqish imkoniyatlari katta.

4. Fidbek (iste'molchi fikri)ni tez olish hisobiga tovar va xizmatlar jadal takomillashtiriladi.

5. Tezroq, sifatliroq, qulayroq.

Raqamli iqtisodiyotni mamlakatimizda keng joriy etish va uni qo'llab-quvvatlash mamlakatimizning istiqboldagi taraqqiyot rejasidan muhim o'rin egallaganligi tufayli iqtisodiyotning raqamli sektorini rivojlantirish borasida keng ko'lamli chora-tadbirlar belgilandi va mazkur vazifalar ijrosi o'laroq, mamlakatimizda yangi elektron hujjat aylanishi tizimlari joriy etilmoqda, elektron to'lovlar rivojlantirilmoqda va elektron tijorat sohasidagi normativ-huquqiy baza takomillashtirilmoqda, elektron infratuzilma va tijorat shakllantirilmoqda, iqtisodiyotning barcha jabhalarida raqamli transformatsiyaga o'tilishi qadamma-qadam amalga oshirilmoqda.

Dastlab, Raqamli transformatsiya realizatsiyasi bo'yicha so'ngi yillarda amalga oshirilgan ishlar qatorida aholi va tadbirkorlik subyektlarining davlat organlari bilan kontaktsiz aloqa shakllarini yana-da rivojlantirish maqsadida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalining yangi versiyasi, Bosh vazirning tadbirkorlar murojaatlarini ko'rib chiqish virtual qabulxonasi “business.gov.uz” portali ishga tushirildi.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha eng istiqbolli va strategik muhim loyihalarni, shuningdek blokcheyn texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etish sohasida chora-tadbirlarni amalga oshirishga karatilgan “Raqamli ishonch” jamg'armasi tashkil etildi.

Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini barcha manfaatdor vazirliklar, idoralar, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlariga ko'rib chiqish, elektron raqamli imzodan foydalangan holda kelishish uchun, shu jumladan bir vaqtning o'zida keng jamoatchilik va mutaxassislar muhokamasini o'tkazish va tezkor jo'natish uchun vaqtni va mehnat resurslarini sezilarli darajada tejash maqsadida yagona elektron tizimi “project.gov.uz” joriy etildi.

Raqamli iqtisodiyot texnologik va biznes jarayonlari, ishlab chiqarish, logistika va tayyor mahsulotlarning savdosini raqamlashtirish uchun mamlakatimizda zamonaviy infratuzilmaga ega bo‘lgan “IT-park”lar tashkil etildi. Kripto-aktiv va blokcheyn texnologiyalar sohasidagi kompaniyalarning erkin faoliyati yo‘lga qo‘yildi

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bizga quyidagi afzalliklarni beradi.

1) Raqamli iqtisodiyot insonlarning turmush darajasini sezilarli darajada oshiradi, bu uning asosiy foydasidir.

Raqamli iqtisodiyot korrupsiya va “qora iqtisodiyot”ning asosiy kushandasidir. Chunki, raqamlar hamma narsani muhrlaydi, xotirada saqlaydi, kerak paytda ma’lumotlarni tez taqdim etadi. Bunday sharoitda biron ma’lumotni yashirish, yashirin bitimlar tuzish, u yoki bu faoliyat haqida to‘liq axborot bermaslikning iloji yo‘q, kompyuter hammasini namoyon qilib qo‘yadi. Ma’lumotlar ko‘pligi va tizimliliği yolg‘on va qing‘ir ishlarga yo‘l bermaydi, chunki tizimni aldash imkonsiz. Natijada “iflos pullarni” yuvish, mablag‘larni o‘g‘irlash, samarasiz va maqsadsiz sarflash, oshirib yo yashirib ko‘rsatish imkoni qolmaydi. Bu esa iqtisodiyotga legal mablag‘lar oqimini oshiradi, soliqlar o‘z vaqtida va to‘g‘ri to‘lanadi, byudjet taqsimoti ochiq bo‘ladi, ijtimoiy sohaga yo‘naltirilgan mablag‘lar o‘g‘irlanmaydi, maktablar, kasalxonalar, yo‘llarga ajratilgan pullar to‘liq yetib boradi va hokazo.

2) Davlatning raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo‘lini tanlaganligi axborot texnologiyalari sohasida va umuman, elektron hujjatlar aylanmasi sohasida yangi yo‘nalishlar ochib beradi. “Raqamli texnologiyalar” tomon burilishga butun jahon internet tarmog‘i va sifatli aloqaning rivojlanishi sababchi bo‘ldi.

Bugungi rivojlangan global dunyo miqyosida raqamli iqtisodiyot bilan birga mamlakatimiz iqtisodiyotida yashirin ya’ni xufiyona iqtisodiyot ham yuzga kelgan va bu iqtisodiyotning kushandasi deb etirof etilmoqda,

Yashirin iqtisodiyot, xufiya iqtisodiyot — ishtirokchilar tomonidan oshkora olib borilmaydigan, davlat va jamiyat tomonidan nazorat qilinmaydigan, soliqlar

to‘lanmaydigan, rasmiy davlat statistikasida qayd etilmaydigan iqtisodiy jarayonlar, iqtisodiy faoliyat turlari. yashirin iqtisodiyot mavjud qonun va jamiyat qoidalarini chetlab o‘tuvchi jamiyatdagi fuqarolarning iqtisodiy aloqalari desak ham bo‘ladi.

Yashirin iqtisodiyotning rivojlanishi miqyoslari har bir mamlakatning rivojlanish darajasi, undagi ijtimoiy iqtisodiy holatiga va iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish va boshqarish xususiyatlariga bog‘liqdir. Shuning uchun har bir mamlakat iqtisodiyotida xufyona iqtisodiyotning o‘rni va roli ham turlichadir. Tadqiqotlar va kuzatishlar shuni ko‘rsatmoqdaki, xufyona iqtisodiyotning miqyoslari rivojlangan mamlakatlarda birmuncha kamroq, rivojlanayotgan, shuningdek, bozor iqtisodiyotiga o‘tish maqsadida chuqur islohotlarni amalga oshirayotgan sobiq sotsialistik mamlakatlarda kengdir. Shu boisdan xufyona iqtisodiyotning mohiyati, vujudga kelish va rivojlanish sabablarini, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ta’sirini, uni ko‘lamlarini keskin kamaytirish, unga qarshi kurash masalalarini o‘rganish, tadqiq qilish barcha davlatlar uchun dolzarb ahamiyatga ega. Iqtisodiy adabiyotlarda bu masalalar XX-asrning 70-yillaridan boshlab ilmiy jihatdan tadqiq etilmoqda. Yashirin iqtisodiyotning oldini olish uchun eng avvalo biz mamlakatimizning barcha sohalarida raqamli texnologiyalarni joriy etishimiz darkor ba bu borada ko‘plab chora tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Yashirin iqtisodiyot: unga qarshi kurashishda asosiy kuch biznes va jamoatchilikdir

Jahonning deyarli barcha mamlakatlarida yashirin iqtisodiyot mavjud bo‘lib, hozirga qadar hech bir mamlakatda uni butkul yo‘q qilishga erishilmagan. Lekin ko‘p davlatlarda bunday iqtisodiyotning ulushi va ta’siri minimal darajada kamaytirilgan. Bu haqda gapirganda Yevropa davlatlari tajribasini misol qilib keltirish mumkin. Negaki, bu davlatlarning aksariyati yashirin iqtisodiyot va korrupsiyaga qarshi kurashishda soliq mexanizmlariga alohida e’tibor qaratgan. Chunki aynan soliqlarning yuqori darajadaliigi ko‘p hollarda yashirin iqtisodiyotning palak otishiga turtki beradigan omillardan hisoblanadi.

Yashirin iqtisodiyot nafaqat murakkab ijtimoiy-iqtisodiy voqeelik, balki davlat hisobi hamda nazoratidan tashqarida rivojlanadigan va shu sababdan ham rasmiy

statistikada aks etmaydigan xo‘jalik faoliyatidir. Mamlakatimizda yashirin iqtisodiyot darajasini pasaytirish uchun rivojlangan davlatlarning bosib o‘tgan yo‘llari chuqur tahlil qilib, o‘zimizga mos bo‘lgan yo‘nalishlarga tayanib, bosqichma-bosqich amalga oshirish lozim, deb o‘ylayman.

Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish bo‘yicha hududiy komissiyalar esa tadbirkorlarga faoliyatini qonuniylashtirishda va zarur ruxsatnomalarni olishda yordam berish, shuningdek, ular bilan profilaktika ishlarini olib borish, yashirin iqtisodiyotning shakllanishiga olib keladigan sabablar va omillarni aniqlash, ularni bartaraf etish choralari ko‘rish, noqonuniy olib kirilgan yoki kontrafakt tovarlarni hamda yuk tashish hujjatlarisiz mamlakat ichida harakatlanayotgan tovarlarni sotishga qarshi kurashish bilan shug‘ullanadi.

Farmonda yashirin iqtisodiyot va korrupsiyaga qarshi kurashishda vazirlik va idoralarning faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish hamda soliq va bojxona ma‘muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha «yo‘l xarita»si tasdiqlanishi ham belgilangan. Endilikda Maxsus komissiya yashirin iqtisodiyot va korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha, jumladan, «yo‘l xaritasi»da ko‘zda tutilgan chora-tadbirlarga doir takliflar muhokama qilinishini ta‘minlaydi, shuningdek, har oy erishilgan natijalar bo‘yicha hisobotlarni eshitib boradi.

TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI: Ushbu tadqiqotlarda asosan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish orqali mamlakatda vujudga kelgan yashirin iqtisodiyot darajasini kamaytirish haqida so‘z yuritildi. Biz yashirin iqtisodiyotni qisqartirish uchun raqamli iqtisodiyotni barcha sohalarda qo‘llashimiz kerak. Mamlakatimizda barcha sohalarda raqamli tizimga o‘tilishi jamiyat na‘zolariga yengillik yaratadi hamda ish sifati oshadi., asosiysi yashirin iqtisodiyot qisqarishiga zamin yaratadi. Yashirin iqtisodiyot darajasini aniqlashning bir qator metodlari mavjud bo‘lib, ulardan samaralisi naqd pul va talab qilib olingunga qadar depozitlar nisbati orqali aniqlashdir. Yashirin iqtisodiyot darajasini kamaytirishda asosiy vositalar bular Fiskal hamda Monetar vositalardi.

Tahlil va natijalar:

Mamlakatda pul-kredit, valyuta, soliq va tashqi savdo siyosati sohalarida tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun qulay sharoitlar yaratish va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanish jarayonida yashirin iqtisodiyotning ko‘lamini qisqartirish doimo dolzarb masalalar qatorida bo‘lib kelgan. Yashirin iqtisodiyot, o‘zining tabiati bo‘yicha, rasmiy statistikalarda ko‘rsatilmaydigan va davlat nazoratidan chetda qoladigan iqtisodiy faoliyatlar yig‘indisidir. Ushbu iqtisodiyot ko‘lami nafaqat soliq bazasining qisqarishiga, balki ijtimoiy adolatsizlik va iqtisodiy noaniqlikning ortishiga ham olib keladi. Byudjetlashtirish jarayonlarida shaffoflik, bevosita ishtirok etish hamda ijtimoiy mas‘uliyatni oshirish. Soliqlar nimaga sarflanishi doimiy eslatib borish aholi orasida soliq to‘lash madaniyatini ommalashtirish hamda ijtimoiy mas‘uliyatni oshirishga hissa qo‘shadi. Byudjet xarajatlari va soliq to‘lovlari bo‘yicha samarali muloqot davlat va tashkiliy jarayonlarda shaffoflik, hisobdorlik va jamoatchilik ishonchini oshirish uchun juda muhimdir. Fuqarolarni byudjetni taqsimlash bo‘yicha qarorlar qabul qilish jarayoniga jalb qiluvchi tashabbusli byudjet loyihasi samarali kommunikatsiya tizimi instrumentlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa va takliflar: Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davr talabi bo‘lib kelmoqda. Xulosa o‘rnida shuni aytishim mumkinki, yashirin iqtisodiyot har qanday davlatni ich ichidan yemirtadi desak mubolag’a bulmaydi. Chunki yashirin iqtisodiyot mavjud davlatda hech qanday soliq undirilmaydi va buning natijasida korrupsiya ham keskin tus olishi ham mumkin. Demak raqamli iqtisodiyotni kengaytirish rivojlantirish yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning end asosiy dastaklaridan biri deysak adashmagan bulamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akramovich N. A. THE PRIORITY OF USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE AGRICULTURAL EDUCATION SYSTEM //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 10. – С. 185-191. 2. Хакимов О. М., Курбанов З. Х., Мухаммедов Ф. Реализация возможностей получения легких наполнителей на основе меньше пластиковых почв в нашей республике //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 5. – С.

176-181. 3.Мухтаров Б. А., Ортиков Ё. Ю. Культурное и экономическое развитие туризма в Узбекистане //Молодой ученый. – 2016. – №. 14. – С. 375-378. 4.Rashidov U., Rashidov A. Assessment of Costs For the Quality of Logistics Activities //INTERNATIONAL JOURNAL OF BUSINESS DIPLOMACY AND ECONOMY. – 2022. – Т. 1. – №. 3. – С. 39-43. Ҳосилмуродов И., Султоналиева Г. Тафаккур услубининг фалсафийметодологик таҳлили //Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 549-551

Research Science and
Innovation House

